

УДК 372.08

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ У ФОРМУВАННІ
ПРЕДМЕТНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З БІОЛОГІЇ УЧНІВ
ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Бондар М.І., Жирська Г.Я.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

E-mail: zhirska14@gmail.com

Реформування сучасної загальноосвітньої школи в контексті особистісно-орієнтованих технологій потребує акцентування уваги на самостійній навчальній діяльності учнів, розвитку їхніх особистісних якостей і творчих здібностей, забезпечення структурованості засвоєння професійно орієнтованих компетенцій (системи знань, умінь, навичок), формування компетентностей, особистісних цінностей і мотивів. Пріоритет надається навчанню самостійно добувати потрібну інформацію, виокремити проблеми, шукати шляхи їх раціонального розв'язання, вміти критично мислити, застосовувати набуті знання для вирішення нових завдань.

На основі аналізу визначення поняття «компетентність», що розглядається у різноманітній дидактичній і методичній літературі (Н. Бібік, С. Бондар, Л. Ващенко, Л. Величко, Т. Коршевнік, Н. Матяш, Н. Новикова, О. Овчарук, І. Родигіна, О. Пошетун, О. Савченко та інші), ми вважаємо, що компетентність учня – це ступінь підготовленості його використовувати свої знання, вміння і навички, які він отримав в процесі навчання, для вирішення практичних і теоретичних завдань, як під час навчання у школі, так і після її закінчення. Поняття «предметна компетентність» закладено в Державному стандарті загальної середньої освіти і означає «набутий учнями у процесі навчання предмета досвід, пов'язаний із засвоєнням, розумінням і застосуванням нових знань, виражених в здатності учня застосовувати їх в умовах конкретної ситуації, оцінці їх ролі в житті і суспільстві» [1]. Тобто, предметна компетентність – це особистісна інтегративна характеристика суб'єкта навчання, який володіє сукупністю знань, умінь і навичок продуктивної навчальної діяльності, має певний досвід її організації,

здійснення, рефлексії й аналізу результатів з визначенням подальшого пізнавального шляху.

Предметні компетентності спрямовані на опанування учнями фундаментальних ідей і принципів певної науки, наукового стилю мислення, усвідомлення ними способів діяльності й ціннісних орієнтацій, що дають змогу зрозуміти закономірності перебігу природних явищ, наукові основи сучасного виробництва, техніки та технологій, виробити навички безпечного життя в сучасному високотехнологічному суспільстві й цивілізованій взаємодії з природним середовищем. Предметна компетентність містить когнітивний (знаннєвий), діяльнісний і аксіологічний (ціннісний) складники. Виявлення сформованості знаннєвого компонента можливе через уміння оперувати термінами та поняттями; формулювати визначення понять; називати ті чи інші явища, процеси тощо; характеризувати їх за певними ознаками; пояснювати механізми процесів тощо. Сформованість діяльнісного компонента тісно поєднана з виконанням практичної частини програми. Прояв ціннісного компонента виражений через ставлення учнів у висловлених судженнях, обґрунтуванні їх, оцінці, висновках [3].

Реалізацію діяльнісного компонента предметної компетентності забезпечує діяльнісний підхід, який пов'язує проблемні, проектні, дослідницько-експериментальні й пошукові методики в цілісну педагогічну систему. Її мета – розвиток особистості учня на основі засвоєння ним не лише сукупності знань, умінь і навичок, а узагальнених способів навчальних дій шляхом цілеспрямованої, науково обґрунтованої організації власної навчально-пізнавальної діяльності учня. Діяльнісний підхід – це така організація навчально-виховного процесу, за якої головна увага приділяється активній, різнобічній, продуктивній, максимально самостійній навчально-пізнавальній діяльності учнів. В умовах інформаційного суспільства саме діяльнісний підхід до навчання розвиває в учнів вміння працювати, самостійно здобувати знання і відстоювати свою думку.

Реалізувати діяльнісний підхід можна через засвоєння учнями і постійне удосконалення змісту і суті універсальних, надпредметних, узагальнених способів дій, знання їх структури і функцій. Це весь комплекс дій, які використовуються у вивченні

різних предметів і складають таку фундаментальну компетенцію, як уміння самостійно вчитися і самовдосконалюватися. До цих дій належать логічні операції аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення і систематизації, класифікації, індукції й дедукції, виділення головного тощо. Уміння використовувати ці логічні операції – серцевина універсальних навчальних дій [2]. На основі діяльнісного підходу процес навчання відходить від класичного викладання вчителем системи знань, йому на зміну приходить процес в якому змінюються ролі вчителя і учнів, вони стають повноправними учасниками навчального процесу. Змінюється стиль викладання, навчання стає суб'єкт-суб'єктним.

Засобом реалізації діяльнісного підходу на уроках біології можна вважати продуктивне навчання [4], яке передбачає створення учнями власного інформаційного продукту: презентації, доповіді, буклету, стіннівки тощо. В процесі продуктивного навчання пріоритет надається самостійній діяльності пошукового, дослідницького, творчого характеру. Учитель на уроці має використовувати такі методи та прийоми, які б забезпечували умови для продуктивного навчання. А саме: питання повинні ставитись не на відтворення учнями раніше засвоєних знань, а мають бути розраховані на розвиток логічного мислення учнів (завдання на порівняння та систематизацію вивченого матеріалу, виявлення суттєвих ознак, взаємозв'язків тощо); рольові ігри (учасники згідно отриманих ролей приймають рішення, роблять висновки); роботу в групах, під час якої учень, спілкуючись, вчиться відстоювати свою позицію, прислухатись до думок інших.

На нашу думку, досить доцільними для формування діяльнісного компонента предметних компетентностей з біології є інтерактивні методи навчання. У сучасній школі вони вважаються найбільш ефективними щодо активного здобування знань, умінь та навичок, скільки передбачають високий ступінь пізнавальної самостійності, різні способи взаємодії учнів між собою та жваве спілкування. Для формування предметної компетентності з біології можна застосувати наступні види інтерактивних методів: роботу в парах (парна робота вимагає обміну думками й дозволяє швидко виконувати завдання); робота в малих групах (найсуттєвішим є розподіл ролей: «спікер»,

«секретар», «доповідач» тощо; індивідуальну самостійну пошуково-дослідницьку роботу (проект); дидактичні ігри тощо. Обов'язковим компонентом розвитку самоосвітньої компетентності є створення ситуацій успіху, ситуацій здивування, проблемних ситуацій. З цією метою використовують дидактичні ігри, які активізують думку і стимулюють ініціативу (наприклад, прийоми «Знайди помилку», «Здивуй!», діаграма Вена, асоціативний куц).

Отже, організація навчально-виховного процесу на основі діяльнісного підходу з наголосом на формування, постійне удосконалення власної самостійної навчально-пізнавальної діяльності учня – це надійний, ефективний шлях до покращення якості й результативності освіти.

1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/ua/oftenrequested/state-standards/>.
2. Загальна методика навчання біології: [навч. пносібник] / І. В. Мороз, А. В. Степанюк, О. Д. Гончар та ін.; за ред. І. В. Мороза. – К.: Либідь, 2006. – 592 с.
3. Матяш Н. Ю. Предметна біологічна компетентність: її прояв у результатах загальноосвітньої підготовки учнів основної школи / Н. Ю. Матяш // Наукові записки ТНПУ імені В.Гнатюка. Серія: педагогіка. – 2016. – № 3. – С. 116-121.
4. Методичні рекомендації щодо викладання навчальних предметів у загальноосвітніх навчальних закладах у 2017/2018 навчальному році: Біологія. Екологія. Природознавство/ Лист МОН України від 09.08.2017 р. 31/9-436 // Біологія і хімія в сучасній школі. - №4. – 2017. – С. 2 -3.